

Miserend és az egyházi év ünnepei

A 19. században a lakosságszám ugrásszerű gyarapodásával¹ a csongrádi segédlelkészek száma is növekedett, az egyházmegye több káplánt küldött Csongrádra. Az 1850–60-as évektől kezdve négy káplán és egy ferences atya segítette a plébános munkáját. A szentmisék, esketések és temetések felosztásával terheik közel azonosak voltak.² A második világháború után a papi hivatást választók száma rohamosan csökkent; a csongrádi plébános is csak egyetlen segédlelkészt tarthatott. Zsótér Antal az 1980-as évek végén káplán nélkül szolgált.³

Az 1820-as években két vasárnapi mise kevésnek bizonyult,⁴ így a század közepére négy vasárnap délelőtti alkalom vált általánossá.⁵ Két évtizeddel később iktatták be a hétköznapi meg szokott „nyolcórás” mise elé a hat órakor kez-

dődőt, melyet a hajnali munkára igyekvő földművelők látogattak.⁶ A 19–20. század fordulójától a helyi polgári iskola tantestületének és a tanuló ifjúságnak vásár- és ünnepnapokon külön szentmisét tartottak.⁷ Az államszocializmus időszakában a káplánok elküldésével a misealkalmak megfosztak, a plébános terhei jelentősen megnöttek. Zsótér Antal 1986-ban egymaga négy vasárnapi misét is megtartott.⁸

Csongrád javarészt földművesekből álló lakosságának vallási buzgalmét a 19–20. század fordulóján megerősödő szociális mozgalmak, kisebb mértékben a közép- és felsőbb társadalmi csoportokban terjedő szekularizáció erodálták. A templomba-járási szokásokat történelmi események is befolyásolták. 1919-ben, a román csapatok megszállása idején például „sokszor üres padok

tátongtak a szónoknak, mert a hívek nem merték tanyájukat elhagyni. Az oláhok kivonulása után jobban megtelt a templom, de zsúfolásig csak a legnagyobb ünnepeken.”⁹ 1944-ben a légiveszély és a folyamatos riadók miatt a misék időpontját korábbra helyezték.¹⁰

Az esketések rendes ideje az első világháborút megelőzően hétfőn és szerdán, a reggeli hat illetve nyolc órás mise után volt. A szombati és vasárnapi esküvőket – nehogy a násznép a nagymisé elmulassza – a papság rendszerint nem engedélyezte.¹¹ A napjainkban megszokott, szombati esketési rend a 20. század első felében alakult ki.

Az elsőáldozásokat a 19. század végén Virágvasárnap, a 20. század elején Áldozócsütörtökön tartották. Míg Hegyi Antal plébános az 1890-es években körülbelül 1600 csongrádi elsőáldozóról számolt be püspökének, az 1930-as években 300 gyermeket említ a helyi sajtó.¹² A két világháború között a Szent Margit és Szent Teréz leánykongregáció tagjai a templomkertben vendégelték meg a gyerekeket.

A bérmlások a megyéspüspök részvétele illetve az esemény ritkasága miatt nagyobb pompában zajlottak. 1896-ban például Jung Károly püspök vonattal érkezett Csongrádra, az állomáson a főszolgabíró, a bíró és a főjegyző fogadták.

Onnan harangzúgás közepette érkezett a nemzeti lobogókkal és virágokkal díszített nagytemplom elé. Bent a szokásos köszöntő után virágot hintő, fehérbe öltözött leánysereg és a papság kísérete mellett a plébániára vonult. A következő napon csendes misével kezdődött a bérmlás kiosztása. A nyolcszáz bérmlándó két sorban térdepelt a főoltártól kezdődően a Kossuth téren át, egészen a városháza kapujáig. A második nap délelőttjén

négyszázan vették a bérálás szentségét. Délután további 560 tanyai bérálandó következett. 1896-ban összesen közel kétezren bérálkoztak Csongrádon.¹³ 1910-ben a csongrádi plébános és impozáns lovas bandérium fogadta a szentesi vas hídnál fogaton érkező megyéspüspököt, aki ezen alkalommal háromezer bérálkozót részesített áldásban.¹⁴ 1931-ben Hanauer A. István püspök autóval érkezett Tömörkény felől, a csongrádi fogadóbizottság a plébániatemplom előtt sorakozott fel.¹⁵

A jezsuiták népmissziói mindig rendkívül hatásosak és népszerűek voltak Csongrádon.¹⁶ A nőknek és férfiaknak, iparos és földművelő legényeknek, lányoknak illetve az iskolás növendékeknek tartott prédikációk hatására a gyónások és áldozások száma ugrásszerűen megnőtt; vadházasságban élők hivatalosították kapcsolatukat, régi haragosok békültek ki. 1922-ben a népmisszió ideje alatt a gyónók száma 5600 volt, körülbelül hétezer járultak szentáldozáshoz.¹⁷ 1923-ban – ugyancsak a népmisszió hatására – két Mária kongregáció: egy Szent Ágnesről és egy Szent Margitról nevezett leánykör alakult.¹⁸

A regnáló uralkodópár, későbbiekben a kormányzó (I. Ferenc József, Erzsébet királyné, IV. Károly, Horthy Miklós) név- illetve születésnapján Csongrádon is „hivatalos nagy misét”¹⁹ tartottak, melyeken az előjáróság és az iskolák képviselői is részt vettek. Haláluk után ezen alkalmakat évfordulós gyászmisék váltották fel. A nemzetet sújtó történelmi kudarcokról (aradi vértanúk kivégzése, trianoni szerződés) gyászmiséken emlékeztek meg. Március 15-én, a „haza jólétéért és felvirágzásáért” tartott emlékmisén az 1848-as veteránok égő gyertyákat tartottak az oltár előtt, a toronyból kuruc nótákat játszottak tárogaton.²⁰ A két világháború között a limanowai csata²¹ emlékére is szerveztek Csongrádon gyászistentiszteletet, hol a helyi hatóságok és iskolák képviselői is megjelentek.²²

Az egyházi ünnepek naptári rendjéből a továbbiakban csupán a napjainkra eltűnt, helyi jellegzetességekkel színezett alkalmakat van lehetőségünk sorra venni.

A karácsonyi ünnepkör kiemelkedően fontos eseménye az ünnep első napján, hajnali hat órakor kezdődő *pásztorok miséje* volt. A misealkalmon a pásztorok családjuk társaságában, kifordított su-

bában, égő fáklyákat tartva örködtek a főoltár körül. Felajánlaskor ősi szokás szerint megkerülték az oltárt, majd a miséző pap kezében megcsókolták a feszületet és aprópénzt helyeztek a tabernakulum elé.²³

A csongrádi hívek *Szent Márk napjának* reggelén szentmisét hallgattak, majd (az 1860–70-es évektől kezdve) a temető mellett elterülő búzaföldre vonultak, hogy egy-egy marék szentelt búzát vihessenek haza.²⁴ A mindössze egy hold kiterjedésű búzaföld haszna a temetőcsöszé volt, a búzaszenteléssel járó károk is őt sújtották.²⁵ A templomba vezető Szent Márk-napi processzióhoz kötődően „csak Csongrádon dívó” szokásként jegyzi fel Söhlya Antal kántor, hogy a Mindenszentek litániájának éneklése közben „a nép által teljes, megható, s mérföldre elhalló hangon énekeltek, t.i. ’esedeztek, a mi Urunk Jézusnál, Mi kegyes Megváltónknál. Ne tekintse a mi bűneinket, hallgassa meg buzgó kérésünket, nagy irgalmasságából.’ Vagy: ’Hogy adjon szép esőket.’”²⁶ Hogy a jelzett éneket nem csak a csongrádi búzaszentelő körmeneten énekel-

ték, arról több forrás tanúskodik.²⁷ Az 1950-es években a körmenet útvonala a Justh Gyula utcán keresztül a bökényi földekre vezetett.²⁸ A szertartás a későbbiekben a templom falai közé szorult vissza.

Szűz Mária hónapjának, *május első napjának előestéjén* a csongrádi hívő nép égő gyertyákkal, énekszóval járta körbe a templomokat és környékbeli szobrokat, kereszteteket, „hogy megköszöntsék az ég királynéját és pártfogását kérje a szép magyar hazára”.²⁹ A processzió a Szent Rókus-templomból vonult a Kerekárok mellett álló Nepomuki Szent János-szoborhoz. Rövid ájtatosságot követően a plébániatemplom előtt megkoszorúzták a Szent Szív és a Fájdalmas Anya szobrát. Az akkori piactéren álló Szentháromság-szobor felkeresése után a temetőkápolnához vonultak, ahol hosszabban megpihentek, közösen énekeltek és imádkoztak. Hazafelé útba ejtették a Mernyó-keresztet (Dob és Fő utca kereszteződése) és a mai Kereszt-téren álló útmenti feszületet, honnan hajnali két óra tájban szétoszlott a tömeg.³⁰

Virágvasárnap a barkaszentelést és ünnepi processziót követő szentmisén Máté evangélista nyomán adták elő Jézus szenvedéstörténetét. Jó idő esetén délután a temetőben tartották a keresztútjárást. Kedden Szent Márk, szerdán Lukács evangélista szerint olvasta fel a miséző pap Jézus passióját. Szerdán, csütörtökön és pénteken délután három órakor Jeremiás siralmai és a *Miserere mei Deus* zsoltár hangzottak el, melynek végén a pap néhányszor megütötte könyvével az oltár zsámolyát annak emlékére, hogy Krisztus halálakor megrendült a föld, és a sziklák megrepedeztek. A siralmak éneklése alatt keresztre állított 13 égő gyertyából tizenkettőt eloltottak annak jeleként, hogy tanítványai sorra elhagyták Krisztust. A kereszt csúcsán álló fehér gyertyát a főoltár mögé rejtették arra utalva, hogy a Megváltó sírba szállt. Nagycsütörtökön az Oltáriszentséget a templomból a sekrestyébe vitték, az oltárokat lebontották. *Nagypénteken* este szentmisét nem tartottak: a Passió éneklése közben Szentsírba helyezték „a halva fekvő Jézus szobrát”.³¹ A Szentsírt a korábbi évszázadokban a Jézus Szíve kápolna

bejárata előtt állították fel, és az Oltáriszentséget is a Szentsírba tették. Az 1870-es évekig céhtagok örködték mellette reggelig.³² Az 1930-as években Nagypénteken a cserkészek, Nagyszombaton a leventék álltak díszőrséget,³³ míg a hívek a temetőben tartott keresztútjárásból vissza nem tértek. *Nagyszombaton* reggel az Oltáriszentséget viszatették az úrkoporsóba, majd a templom keleti oldalánál tűzszentelést tartottak. Ebből a tűzből újra meggyújtották a templomi gyertyákat, majd a húsvéti gyertya és a keresztút megáldása következett. A reggeli szertartás a Mindenszentek litániájával és a főoltár elé húzott festmény (Keresztre feszített Jézus) eltávolításával zárult. Az esti körmeneten a pap, a kántor és (1870 előtt) a céhek fáklyákat tartva vonultak a templom körül, a baldachint katonák hordozták.³⁴ Az ünnep fényének emelésére a templom-térre néző ablakokban is gyertyákat gyújtottak.³⁵

Úrnapját a csongrádiak rendszerint kétszer is megülték: egyszer az ünnep napján, majd egy héttel később – „egyenlő dísszel” – a Szent Rókus-templomban.³⁶ A sátrakhoz szükséges zöld

gallyakat a kiskunfélegyházi országút mentén lévő nyárfákról szedette az előljáróság. A 19. század második felében egy-egy úrnapi sátor állt a templommal szemben lévő városháza és a Futó-Kovács ház előtt, a Szentháromság-szobornál és Szarka Mátyás tanácsnok portájánál.³⁷ A díszítő asszonyok és leányok dúsan rakták a sátrakat rózsákkal, élővirág-koszorúkkal. Középen egy nagyobb, rámás szentképet helyeztek el. 1899-ben az úrnapi sátrak helyét megváltoztatták, és a helyi vallási társulatok díszítették azokat: az első sátrat (Szentháromság tér keleti sarka) az Oltáregylet, a másodikat (Iskola utca és Fő utca kereszteződése) a Jézus Szíve Társulat, a harmadikat (Templom utca vége) az Élő Rózsafüzér társulat, a negyediket (Kossuth-tér) Szent Ferenc Harmadrendje. Az egy óras körmenetet az önkéntes tűzoltók zenekara kísérte.³⁸ Az ünnepi díszlövéseket lefojtott mozsárgyúkból lötték a Kossuth téren, később a plébánia kertjében.³⁹ A 20. század közepétől minden évben ugyanazok a családok díszítették a templom körül felállított úrnapi sátrakat. A tisztséget átvenni csak az oltárdíszítő család felkérésére lehetett, és lehet napjainkban is.⁴⁰

Hegyí Antal plébános legnagyobb hatású missziója a *Jézus Szíve-tisztelet* megszilárdítása volt. 1888-ban, a rendkívüli tavaszi áradás idején Jézus Szent Szívének pártfogásába ajánlotta Csongrádot. Miután a település szerencsésen megmenekült, a kultusz emléknapiját fogadalmi ünnepé emelte (1889). Bár a váci megyéspüspök nem rendelt el munkatilalmat, Jézus Szíve ünnepén a csongrádi hívek tartózkodtak a dologvégzéstől.⁴¹ Az ünnep előestéjétől, vagyis Úrnapiját követő csütörtöktől kezdve nyolc napon keresztül minden este litániát és szentségimádást tartottak a Szent Szív kiengesztelésére.⁴² A főoltárt nemzeti színű koszorúkkal és virágokból font Szent Szívvel ékesítették. A nagymisé meghívott vendégpap celebrálta, a temetőbe vezetett körmeneten a település színe-java részt vett.⁴³ Hegyi plébános a Szent Szív dicsőségére 1891-ben egy 1600 kg-os harangot öntetett.⁴⁴

Hatásos szónoklatainak és kiadványainak köszönhetően a csongrádi Jézus Szíve Társulatnak közel tízezer tagja volt.

Ide kívánczik az a tény is, hogy 1943 októberében a háborús terhektől szenvedő lakosság vigasztalására Csongrád városát Szűz Mária Szepölötelen Szívének oltalmába ajánlották. A felajánlási ünnepségen közel nyolcezer hívő vonult a piroskavárosi Szent József-templomtól a városházáig. Az ideiglenes szabadtéri oltárnál hangosbeszélőn mondta a felajánló imádságot az egyház-község világi elnöke, Hajdú Mihály.⁴⁵

Az épület 1842. évi felszentelési ünnepségének emlékére június második vasárnapján tartották a *keneti búcsút*, másképp a *templom napjának* szertartását.⁴⁶ A szent olaj egykori fölkenésének helyeit a templom belső falain látható cserkoszorúk jelzik. Az évfordulós ünnepségen a falfestésekhez gyertyákat erősítettek. A délelőtti nagymise előtt körmenetet tartottak, a délutáni vecsernye alatt pedig a helyi papság sorra járta és tömjénfüsttel hintette meg oltárokat.⁴⁷

Jegyzetek

- ¹ 1828-ban 10.613, 1857-ben 16. 291, 1890-ben 20.802 volt a lakosság létszáma, mely 60 esztendő leforgása alatt a kétszeresére duzzadt. Részleteiben lásd: Sebestyén 1998. 86.
- ² A csongrádi plébános és segédlelkészeinek munkarendjéről bővebben lásd: Gyöngyössi 2014. 89–115.
- ³ NPI Historia Domus II. 137.
- ⁴ „...e két misére a nép nagyon öszve szorulván egy vasárnap sem múlik el, hogy legalább egy vagy kettő el nem ájulna a nagy szorultság végett.” VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, Makai András vallomása.
- ⁵ VPL APar. Cs. 1898. október 7. Hegyi Antal levele a váci egyházmegyei hatóságnak.
- ⁶ NPI 1840. november 1. Jancsovcics József plébános szerződése.
- ⁷ *Csongrádi Lap*, 1900. március 25. X. évf. 13. szám, 3. old.
- ⁸ Vasárnap reggel fél hétkor, fél kilenckor, tíz órakor és este. NPI Historia Domus II. 138.
- ⁹ NPI Historia Domus II. 40.
- ¹⁰ NPI Historia Domus II. 117.
- ¹¹ Mátyus János csongrádi plébánosi idejében (1800-as évek eleje) néhány szép, vágnivaló csirke fejében vasárnap – sőt! Nagyböjtben is történtek esketések. VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. tanúkihallgatási jegyzőkönyv, Takáts Jakab vallomása.
- ¹² VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci püspöki szentszéknek; *Csongrádi Újság (II)* 1931. május 24. X. évf. 42. szám, 5. old.
- ¹³ *Csongrádi Közlöny*, 1896. október 18. III. évf. 42. szám 3. old.
- ¹⁴ *Csongrádi Újság*, 1910. május 22. VIII. évf. 21. szám, 3. old.
- ¹⁵ *Csongrádi Újság (II)*, 1931. szeptember 27. X. évf. 78. szám, 2. old.
- ¹⁶ *Csongrádi Lap*, 1905. december 10. XV. évf. 50. szám, 3. old.
- ¹⁷ *Csongrádi Újság (II)*, 1922. december 17. I. évf. 33. szám, 3. old.
- ¹⁸ NPI Historia Domus II. 49–50.
- ¹⁹ *Csongrádi Közlöny*, 1895. október 6. II. évf. 40. szám, 3. old.
- ²⁰ *Csongrádi Közlöny*, 1895. március 17. II. évf. 11. szám 2. old.
- ²¹ 1914. november 28 – december 18. között a galíciai Limanowa mellett verte vissza az oroszokat az osztrák–magyar sereg.
- ²² *Csongrádi Újság (II)* 1925. december 13. IV. évf. 88. szám, 4. old.
- ²³ *Csongrádi Közlöny*, 1894. december 23. I. évf. 41. szám 3. old.
- ²⁴ *Csongrádi Lap*, 1891. április 26. I. évf. 12. szám, 3. old.
- ²⁵ VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 31. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv, Bába Szabó Rókus vallomása.
- ²⁶ Sóhlya (kézirat) 1857. 237–238.
- ²⁷ Lonovics 1857. I. 221–222.; Mihályfi 1933. 156. Az adatokért Barna Gábornak tartozok köszönettel.
- ²⁸ NPI 1950. április 24. Szolnok János jelentése a Csongrádi Rendőrkapitányságnak.
- ²⁹ *Csongrádi Közlöny*, 1896. április 26. III. évf. 17. szám 4. old.
- ³⁰ *Csongrádi Közlöny*, 1895. május 5. II. évf. 18. szám, 3. old.
- ³¹ A napjainkban is használatos szobrot Bagi Veron és Samu Mária vásárolta az 1890-es években. VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. július 22. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv, Bagi Veron vallomása.
- ³² Sóhlya (kézirat) 1857. 208.
- ³³ *Csongrádi Újság (II)*, 1932. március 24. XI. évf. 3. old.
- ³⁴ Sóhlya (kézirat) 1857. 224.
- ³⁵ *Csongrádi Közlöny*, 1896. március 29. III. évf. 13. szám 3. old.
- ³⁶ Sóhlya (kézirat) 1857. 270.
- ³⁷ *Csongrádi Közlöny*, 1895. június 16. II. évf. 24. szám, 3. old.
- ³⁸ *Tiszavidék*, 1899. június 4. X. évf. 23. szám, 3. old.
- ³⁹ *Csongrádi Közlöny*, 1895. június 23. II. évf. 25. szám, 3. old.
- ⁴⁰ Interjú Tyukász Imrénével (sz. 1934) 2010.
- ⁴¹ Az 1940-es években Gresó Imréné édesanyja egy alkalommal kenyeret sütött ezen a napon. A tészta nem kelt meg, így többé nem dolgozott Jézus Szíve napján. CsKK TLM NA 47-2010. Interjú Gresó Imrénével 1996.

⁴² *Csongrádi Közlöny*, 1896. június 7. III. évf. 23. szám 3. old.

⁴³ *Tiszavidék*, 1892. június 26. III. évf. 27. szám, 2. old.

⁴⁴ *Csongrádi Újság*, 1909. június 13. VII. évf. 24. szám, 3. old.

⁴⁵ NPI Historia Domus I. 114.

⁴⁶ *Csongrádi Újság*, 1909. június 20. VII. évf. 25. szám, 3. old.

⁴⁷ *Tiszavidék*, 1899. június 4. X. évf. 23. szám, 3. old.

⁴⁸ Nagyszombati processzió Csongrádon. VPL APriv. Mátyus János, 1823. július 10. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, Gyarmati Mihály vallomása.

